Пише: Радоје Домановић
четвртак, 01 април 2021 11:17

Снио сам страшан сан.

Не чудим се самом сну, већ се чудим како сам имао куражи и да сањам страшне ствари, кад сам и ја миран и ваљан грађанин, добро дете ове намучене, миле нам мајке Србије, као и сва друга деца њена. ‘Ајде, да речем да ја правим изузетак од осталих, али не, брате, већ све на длаку радим што и други, а понашања сам тако пажљива да ми нема равна.

Једаред сам видео на улици откинуто сјајно дугме од полицијске униформе, загледах се у његов чаробни сјај и таман хтедох проћи, пун неких слатких мисли, док ми одједном задрхта сама рука па право капи; глава се сама приклони земљи а уста ми се развукоше на пријатан осмех, којим обично сви ми старијег поздрављамо. „Баш ми крв у жилама племенита, и ништа друго!“ помислих у том тренутку и с презрењем погледах на једног простака што баш у тај мах прође и у непажњи нагази оно дугме.

– Простак! – изговорим јетко и пљунем па мирно продужим даље шетати, утешен мишљу да су такви простаци у врло малом броју, а необично ми беше пријатно што је мени бог дао фино срце и племениту, витешку крв наших старих.

Ето, сад видите како сам красан човек, који се баш ништа не разликује од осталих ваљаних грађана, па ћете се и сами чудити откуд баш мени у сну да дођу страшне и глупе ствари на ум.

Тога дана ми се није ништа необично десило.

Вечерао сам добро и по вечери чачкао зубе, пијуцкао вино, а затим, пошто сам тако куражно и савесно употребио сва своја грађанска права, легао у постељу и узео књигу да бих пре задремао. Убрзо ми је књига испала из руке, пошто је, наравно, испунила моју жељу, и ја сам заспао као јагње с мирном савешћу, јер сам потпуно извршио све своје дужности.

Одједном се обретох као на неком уском, брдовитом и каљавом путу.

Хладна, мрачна ноћ.

Ветар јауче кроз оголело грање и чисто сече где дохвати по голој кожи. Небо мрачно, страшно и немо, а ситан снег завејава у очи и бије у лице. Нигде живе душе. Журим напред и клизам се по каљаву путу, то лево, то десно. Посртао сам, падао, и најзад залутао.

Лутао сам тако богзна куда, а ноћ није била кратка, обична ноћ, већ као некаква дугачка ноћ, као читав век, а ја непрестано идем, а не знам куда. Ишао сам тако врло много година и отишао некуд тако далеко, далеко од свог завичаја у неки непознати крај, у неку чудну земљу за коју ваљда нико жив и не зна, и која се сигурно само у сну може сањати.

Врљајући по тој земљи стигнем у неки велики, многољудни град. На пространој пијаци тога града искупио се силан народ и подигла се страшна граја да уши човеку заглухну.

Одседнем у једну гостионицу баш према пијаци и упитам механџију што се скупио толики свет.

– Ми смо мирни и ваљани људи – отпоче ми он причати – верни смо и послушни своме кмету.

– Зар је код вас кмет најстарији? – прекидох га питањем.

– Код нас управља кмет, и он је најстарији; после њега долазе пандури. Ја се насмејах.

– Што се смејеш?… Зар ти ниси знао?… А одакле си ти?

Ја му испричам како сам залутао и да сам из далеке земље, Србије.

– Слушао сам ја о тој чувеној земљи! – прошапута онај за себе и погледа ме с решпектом, затим ми се обрати гласно: – Ето, тако је код нас! – продужи он.

– Кмет управља са својим пандурима.

– Какви су то пандури код вас?

Да би се распознавао сваки наш грађанин од осталих, кмет је јуче издао наредбу да сви овдашњи грађани иду пред општински суд, где ће сваком ударити жиг на чело. Ето зато се народ искупио, да се договоримо шта ћемо радити

– Е, пандура, знаш, има разних и разликују се по рангу. Има виших и нижих… Дакле, ми смо ти овде мирни и ваљани људи, али из околине долазе овамо свакојаки пробисвети те нас кваре и уче злу. Да би се распознавао сваки наш грађанин од осталих, кмет је јуче издао наредбу да сви овдашњи грађани иду пред општински суд, где ће сваком ударити жиг на чело. Ето зато се народ искупио, да се договоримо шта ћемо радити.

Ја се стресох и помислих да што пре бежим из те страшне земље, јер се ја, иако сам племенити Србин, нисам навикао баш на толико витештво, и би ми зазорно!

Механџија се добродушно насмеја и тапну ме по рамену па ће охоло рећи:

– Хе, странче, ти се већ уплашио?!… Међер нема наше куражи далеко!…

– Па шта мислите да радите? – упитам стидљиво.

Таман ми да пођемо, кад се пред вратима чу пуцањ бича. Провирим напоље, кад ал' имам шта видети: један човек са неком тророгљастом, сјајном капом, а у шареном оделу, јаше једног другог човека у врло богату оделу обичног, грађанског кроја, и заустави се пред механом те се скиде

– Како: шта мислимо! Видећеш ти само наше јунаштво! Нема наше куражи надалеко, кажем ти. Прошао си многи свет, али сам сигуран да већих јунака ниси видео. Хајдемо тамо заједно! Ја морам пожурити.

Таман ми да пођемо, кад се пред вратима чу пуцањ бича. Провирим напоље, кад ал' имам шта видети: један човек са неком тророгљастом, сјајном капом, а у шареном оделу, јаше једног другог човека у врло богату оделу обичног, грађанског кроја, и заустави се пред механом те се скиде. Механџија изиђе и поклони се до земље, а онај човек у шареном оделу уђе у механу и седе за нарочито украшен сто. Онај у грађанском оделу остаде пред механом чекајући. Механџија се и пред њим дубоко поклони.

– Шта ово значи? – упитам механџију збуњено.

– Па овај што уђе у механу, то је виши пандур, а ово је један од најугледнијих грађана, наш велики богаташ и патриота – прошапута механџија.

– Па што допушта да га јаше?

Механџија махну на мене главом, те одосмо мало устрану. Насмеја се некако презриво и рече:

– Па то се код нас сматра за почаст које се ретко ко удостоји!…

Па што допушта да га јаше? Механџија махну на мене главом, те одосмо мало устрану. Насмеја се некако презриво и рече:

– Па то се код нас сматра за почаст које се ретко ко удостоји!

Он ми причаше још вазда ствари, но ја га од узбуђења нисам разабрао. Али сам последње речи добро чуо:

– То је услуга отаџбини коју не може и не уме сваки народ да цени!

Стигосмо на збор где је већ отпочет избор часништва зборског. Једна група истакла као кандидата за председника неког Колба, ако се добро сећам имена; друга група неког Талба, трећа, опет, свога кандидата. Направи се грдан метеж; свака група жели да протури свога човека.

– Ја мислим да од Колба немамо бољег човека за председника тако важног збора – говори један из прве групе – јер његове су грађанске врлине и кураж свима нама добро познате. Ја мислим да нема ниједног међу нама кога су великаши чешће јахали но њега.

– Шта ти говориш – цичи један из друге групе – кад тебе није ни практикант никад

узјахао!

– Знамо ми ваше врлине! – виче неко из треће групе.

– Ви нисте ни један ударац бича отрпели а да не закукате.

Мене су, истина, јахали често наши великодостојници још пре десет година и ударали бичем, па нисам јаукао, али опет може бити да има још заслужнијих људи. Има можда млађих и бољих

– Да се споразумемо, браћо! – поче Колб. – Мене су, истина, јахали често наши великодостојници још пре десет година и ударали бичем, па нисам јаукао, али опет може бити да има још заслужнијих људи. Има можда млађих и бољих.

– Нема, нема! – дрекнуше његови бирачи.

– Нећемо да чујемо за те старе заслуге! Колба су јахали још пре десет година! – вичу из треће групе.

Наједанпут се утиша граја; народ се расклопи те учини пролаз, на коме угледах млада човека око својих тридесетак година. Како он наиђе, све се главе дубоко приклонише.

– Ко је ово? – шапнух механџији.

– То је првак у грађанству. Млад човек, али много обећава. У своје младо доба дочекао је да га је и сам кмет већ три пута досад јахао. Стекао је више популарности него ико досада.

– Можда ће њега изабрати?… – упитам.

– Више него сигурно, јер ово досад што је кандидата, све су старији, и после тога и време их већ прегазило, а овога је јуче кмет пројахао.

– Како се зове? – Клеард.

Учинише му почасно место.

– Ја мислим – прекиде Колб тишину – да нам бољег човека за ово место не треба тражити од Клеарда. Млад је, али ми старији ни изблиза нисмо му равни.

– Тако је, тако је!… Живео Клеард!… – заори се из свих грла.

Колб и Талб га одведоше да заузме председничко место.

Сви се опет приклонише дубоко, затим настаде тајац.

– Хвала вам, браћо, на овако високој пажњи и почасти коју ми данас једнодушно указасте! Ваше наде које су положене на мене и сувише су ласкаве. Тешко је руководити народним жељама у овако важне дане, али ја ћу уложити све своје силе да поверење ваше оправдам, да вас свуда искрено заступам и да свој углед и даље високо одржим. Хвала вам, браћо, на избору!

– Живео, живео, живео! – осу се са свију страна.

Није лако претрпети муке и болове који нас очекују; није лако издржати да се врелим гвожђем стави жиг на наше чело. Јест, то су муке које не може сваки поднети. Нека кукавице дрхте и бледе од страха, али ми ни за тренутак не смемо заборавити да смо потомци врлих предака

– А сада, браћо, дозволите да са овога места проговорим неколико речи о овом важном догађају. Није лако претрпети муке и болове који нас очекују; није лако издржати да се врелим гвожђем стави жиг на наше чело. Јест, то су муке које не може сваки поднети. Нека кукавице дрхте и бледе од страха, али ми ни за тренутак не смемо заборавити да смо потомци врлих предака, да кроз наше жиле тече племенита, јуначка крв наших ђедова, оних див-витезова што ни зубом не шкрипнуше умирући за слободу и добро нас, њихових потомака. Ништавне су ове муке према оним мукама, па зар да се ми покажемо трулим и кукавичким коленом сада, у сваком добру и изобиљу? Сваки прави родољуб, сваки који жели да се племе не обрука пред светом, поднеће бол јуначки и мушки.

– Тако је! Живео, живео! Још се јави неколико ватрених говорника који су храбрили застрашени народ и говорили отприлике то исто што и Клеард.

Јави се за реч један блед, изнемогао старац, смежурана лица, беле косе и браде као снег. Ноге му клецају од старости, леђа повијена, а руке дрхте. Глас му је треперео а у очима се светле сузе.

Мени је тешко и скоро ћу умрети, али ми се чини да је боље не допустити такву срамоту. Мени је стотину година и живео сам без тога… Па зар сада да ми се на ову седу изнемоглу главу удара жиг ропски?

– Децо! – отпоче он, а сузе се скотрљаше низ бледе смежуране образе и падоше на белу браду. – Мени је тешко и скоро ћу умрети, али ми се чини да је боље не допустити такву срамоту. Мени је стотину година и живео сам без тога… Па зар сада да ми се на ову седу изнемоглу главу удара жиг ропски?…

– Доле с том матором рђом! – дрекну председник.

– Доле с њим! – вичу једни.

– Матора кукавица! – вичу други.

– Место да млађе куражи, а он још плаши народ! – вичу трећи.

– Срам га било оне седе косе! Наживео се, па га још страх нечега, а ми млађи јуначнији! – вичу четврти.

– Доле с кукавицом! – Да се избаци напоље! – Доле с кукавицом!

Раздражена маса младих, јуначних грађана јурну на изнемоглог старца те га у јарости почеше ударати и вући. Једва га пустише због старости, иначе би га камењем засули. Сви се заклеше и заверише да ће сутра осветлати образ свога народног имена и да ће се јуначки држати. Збор се растури у најбољем реду.

При излажењу се чули гласови:

– Сутра ћемо видети ко смо! – Видећемо сутра многе хвалише! – Дошло је време да се покажемо ко вреди, а ко не, а не да се свака рђа размеће јунаштвом!

* Вратио сам се натраг у хотел.

– Јеси ли видео ко смо ми? – упита поносно механџија.

Али држимо да међу нама неће бити срамних кукавица, које ће власт сама морати силом дотеривати на одређено место где ће се жиг ударати

– Видео сам – одговорим механично, а осећам како ме снага издала и глава бучи од чудних утисака. Још тог истог дана сам читао у новинама њиховим уводни чланак ове садржине: „Грађани, време је да једном престану дани празне хвале и разметања овога или онога од нас! Време је да се једном престану ценити празне речи којима ми изобилујемо истичући своје неке уображене врлине и заслуге; време је, грађани, да се једном и на делу опробамо и да се стварно покажемо ко вреди, а ко не! Али држимо да међу нама неће бити срамних кукавица, које ће власт сама морати силом дотеривати на одређено место где ће се жиг ударати. Свако, који у себи осећа и трунку витешке крви наших старих, грабиће се да што пре мирно и с поносом поднесе муке и бол, јер је то бол свети, то је жртва коју отаџбина и опште добро свију нас захтева. Напред, грађани, сутра је дан витешке пробе!…“

Мој механџија је тога дана легао да спава одмах после збора да би сутрадан што пре стигао на одређено место.

Многи су, опет, отишли одмах пред судницу да ухвате што боље место.

Сутрадан отидем и ја пред судницу. Слегло се све из града, и мало и велико, и мушко и женско.

Неке мајке понеле и малу децу у наручју да и њих жигошу ропским, односно почасним жигом како би доцније имали преча права на бољa места у државној служби

Неке мајке понеле и малу децу у наручју да и њих жигошу ропским, односно почасним жигом како би доцније имали преча права на бољa места у државној служби.

Ту је гурање, псовање – у том помало личе на нас Србе, па ми би мило – отимање ко ће пре доћи до врата. Неки се чак и погушају.

Жигове удара нарочити чиновник у белом, свечаном оделу и благо укорева народ:

– Полако, забога, доћи ће сваки на ред, нисте ваљда стока да се тако отимате!

Почело жигосање.

Неко јаукне, неко само застење, али нико не одржа без икаква гласа док сам ја био. Нисам могао гледати дуго то мучење, већ одем у механу; кад тамо, неки већ засели те мезете и пију.

– Пребринусмо и то! – говори један.

– Море, ми и не кукасмо много, али Талб се дере као магарац… – рече други.

-А, ето ти твога Талба, а јуче га хоћете да председава на збору!

– Е, па ко га знао!

После неколико дана шетао је онај са два жига на челу исправљене главе, достојанствено и охоло, пун славе и поноса, и куд год прође, све се живо клања и скида капе пред јунаком својих дана

Разговарају, а стењу од бола и увијају се, али крију један од другога јер сваког срамота да се покаже кукавицом. Клеард се обрука, јер је застењао, а истакао се јунаштвом неки Леар који је тражио да му се два жига ударе и није гласа пустио. Цео град је само о њему говорио с највећим поштовањем. Неки су утекли, али су били презрени од свију. После неколико дана шетао је онај са два жига на челу исправљене главе, достојанствено и охоло, пун славе и поноса, и куд год прође, све се живо клања и скида капе пред јунаком својих дана.

Трче улицама за њим и жене и деца и људи да виде великана народног. Куд год пређе, простире се шапат пун страхопоштовања: – Леар, Леар!… То је он! Оно је тај јунак што није јаукнуо ни гласа од себе дао док су му два жига ударили! Новине су писале о њему и обасипаху га највећом хвалом и славом. И заслужио је љубав народну.

Ви још нисте ни видели јунаке! Да видите шта је српска, витешка крв! Ударајте десет жигова, а не само два!

* Слушам те хвале на све стране, па се тек и у мени пробуди јуначка крв српска. И наши су стари јунаци, и они су умирали на кољу за слободу. И ми имамо јуначку прошлост и Косово. Свега ме обузе народни понос и сујета да осветлам образ свога рода, и јурнем пред судницу па повикнем: – Шта хвалите вашег Леара?… Ви још нисте ни видели јунаке! Да видите шта је српска, витешка крв! Ударајте десет жигова, а не само два! Чиновник у белом оделу принесе мом челу жиг, ја се тргох… Пробудим се иза сна. Протарем чело у страху и прекрстим се чудећи се шта све човеку не дође у сну.

„Умало ја не потамнех славу њиховог Леара!“ помислим и окренем се задовољно на другу страну, а би ми помало криво што се цео сан није завршио.

(Радоје Домановић 1873 -1908)